

અશોકનાં અભિલેખનું ઐતિહાસિક અધ્યયન

રજુ કર્તા

જાની મેહુલકુમાર નવીનચંદ્ર

પીએચ.ડી. વિદ્યાર્થી

સમ્રાટ અશોકનાં અભિલેખો અને ઇતિહાસ તેમજ તેને અપનાવેલ બૌદ્ધ ધર્મ અને તેનો પ્રચાર-પ્રસાર જે તે સમયની એક નોંધપાત્ર સિદ્ધિ ગણાવી શકાય,અશોકનાં અભિલેખો અને તે સમયનાં કાર્યોને અલગ-અલગ ઇતિહાસકારોએ પોતાની આગવી શૈલીથી રજુ કરેલ છે.

સમ્રાટ અશોકનો જીવન પરિચય

અશોક પ્રાચીન ભારતમાં મૌર્ય વંશનો રાજા હતો.તે,સમ્રાટ અશોક તરીકે ઇતિહાસમાં જાણીતો છે. તેના સમયમાં મૌર્ય સામ્રાજ્ય ઉત્તરમાં હિન્દુકુશની પહાડીઓથી દક્ષિણમાં ગોદાવરી નદીના દક્ષિણકાંઠા,તથા મૈસૂરથી આગળ સુધીનો આખો વિસ્તાર અને પૂર્વમાં હાલના બાંગ્લાદેશથી પશ્ચિમમાં અફઘાનિસ્તાન સુધી વિસ્તરેલું હતું,જે તે સમયનું સૌથી મોટું ભારતીય સામ્રાજ્ય હતું.

કલિંગના યુદ્ધમાં થયેલો નરસંહાર જોઈ તે વ્યથિત થઈ ગયેલો અને આ કારણે તેણે શાંતિની શોધમાં બૌદ્ધ ધર્મનો સ્વિકાર કર્યો. બૌદ્ધ ધર્મ અંગીકાર કર્યા બાદ તેણે બુદ્ધના ઉપદેશને આચરણમાં પણ લાવવા પ્રયત્ન કર્યો. તેણે શિકાર તથા પશુહત્યાનો ત્યાગ કર્યો. અશોકે લગભગ ૪૦ વર્ષ સુધી શાસન કર્યું. તેનું અવસાન ઇ.પૂ. ૨૩૨માં થયું હતું. તેના અનેક સંતાન અને રાણીઓ હતા, પરંતુ ઇતિહાસકારો પાસે વધારે માહિતી નથી. તેના પુત્ર મહેન્દ્ર અને પુત્રી સંઘમિત્રાએ બૌદ્ધ ધર્મના પ્રચાર માટે ઘણું યોગદાન આપ્યું હતું.

રાજકીય અને સાંસ્કૃતિક ઇતિહાસ

મૌર્ય રાજ્યવંશ પ્રાચીન ભારતનો એક શક્તિશાળી રાજવંશ હતો,મૌર્યવંશ ૧૩૮ વર્ષ સુધી ભારત પર શાસન કર્યું. તેની સ્થાપનાનો શ્રેય ચંદ્રગુપ્ત મૌર્ય અને તેના પ્રધાન આચાર્ય ચાણક્ય (કૌટિલ્ય)ને આપવામાં આવે છે.આ સામ્રાજ્યની શરૂઆત ગંગા નદીનો મેદની પ્રદેશ એટલેકે હાલના બિહાર અને બંગાળ રાજ્યનાં પૂર્વીય ભાગમાંથી થયી હતી,તેની રાજધાની પાટલીપુત્ર હાલના પટના શહેરની આસપાસના પ્રદેશમાં હતી.

અશોકે (ઇસ.પૂર્વે ૨૪૩ થી ૨૩૭) ગાદી પ્રાપ્ત કર્યા પછી, રાજ્યની આંતરિક સ્થિતિ મજબૂત કરવા માટે આશરે ચાર વર્ષ લાગ્યાં. આ કારણોસર, ચાર વર્ષ પછી રાજ્યારોહણ, ઇસ.પૂર્વે ૨૬૮માં થયો, અને ૨૭૩માં ગાદી પર બેઠો,ગારજારાના લેખોમાં તેમનું નામ અશોક છે,અને પુરાણોમાં તેમને 'અશોકવર્ધન' કહેવામાં આવ્યો છે, સિંહાલી અવલોકનો અનુસાર, અશોકે તેના ૯૯ ભાઈઓને મારીને ગાદી પર બેઠો,પરંતુ આ ઉત્તરાધિકાર માટે

કોઈ સ્વતંત્ર પુરાવા પ્રાપ્ત થયા નથી, 'દિવ્યાવદન'માં, અશોકની માતાનું નામ સુભદ્રાંગી છે, જે ચંપાના બ્રાહ્મણની પુત્રી હતી.

અશોક શિલાલેખ

જેમ્સ પ્રિન્સેપ અશોકના સૂચનોને રજૂ કરનાર પ્રથમ વસાહતી વ્યવસ્થાપક અને વ્યક્તિ હતા, જે સમ્રાટ અશોકના શિલાલેખો બૌદ્ધ ધર્મના પ્રથમ મૂર્ત પુરાવા છે, તેમને જાહેર સ્થળોએ અને વેપાર માર્ગો પર રાખવામાં આવ્યા હતા.

અશોકનાં શિલાલેખોને ત્રણમાં વર્ગીકૃત કરી શકાય છે.

સ્તંભની સૂચનાઓ,

૧ (મુખ્ય સ્તંભ સૂચનો અને નાના સ્તંભ સૂચનો)

ત્યાં સાત આધારસ્તંભો છે, બે પ્રકારના પથ્થરોનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે:

૨ ટપકા કરેલા સફેદ રેતીનાં પથ્થર (મથુરાથી)

૩ રંગીન રેતીનાં પથ્થર (અમરાવતી)

સમ્રાટ અશોકનું શાસન

બિંદુસારના મૃત્યુ પછી અશોકે સત્તા પર કબજો મેળવ્યો, સુશિમ અને બીજા ભાઈને ફાંસી આપી અને નિર્દયતા અને બિનજરૂરી ફૂરતા દ્વારા વર્ગીકૃત કર્યું, એવું પણ કહેવામાં આવે છે કે, તેણે અશોકની નરક તરીકે ઓળખાતી એક જેલ બનાવી છે. જેમાં કેદીઓને અંગત રીતે ત્રાસ આપવાનો આનંદ હતો. ભારતીય દરિયાકાંઠે કાલિંગ રાજ્ય એક નાનકડું રાજ હતું, જે અશોકના વિશાળ સામ્રાજ્યથી ઘેરાયેલું હતી, જે લાગે છે કે, વેપારમાં લાંબા સમયથી ભાગીદાર હતું, તે સ્પષ્ટ નથી કે અશોકના અભિયાનને કઈ પ્રેરણા મળી પરંતુ ઈ.સ.પૂર્વે ૨૬૦માં તેણે કલિંગ ઉપર આક્રમણ કર્યું, એક લાખ લોકોની કતલ કરી દોઢ લાખ લોકોને દેશનિકાલ કર્યા અને બાકીના અન્ય કારણોસર મૃત્યુ પામ્યા, એવું કહેવામાં આવે છે કે, તે કતલ જોઈને યુદ્ધના મેદાનની આજુબાજુ ચાલતો હતો. તે યુદ્ધની મૂર્ખામીથી છવાઈ ગયો અને તેણે જે કર્યું તેના માટે દુઃખી થયો અને પછીથી તેમણે આધ્યાત્મિક પ્રવાસ દ્વારા વિમોચન અને આંતરિક શાંતિનો માર્ગ પસંદ કર્યો.

અભિલેખોમાં સમ્રાટ અશોક

ઈ.સ.ની ૧૯મી સદીમાં જેમ્સ પ્રિન્સેપે સાંચી સ્તૂપ પર એક શિલાલેખ વાંચ્યો જેને તેઓ બ્રહ્મી લિપિ તરીકે ઓળખાવે છે. દેવનામપીયા પિયાદાસી તરીકે ઓળખાતા રાજાને સંદર્ભ આપ્યો છે જે, પહેલા અજાણ હતો. અશોકનાં નામ દંતકથાઓમાં અને પુરાણોમાં એક મૌર્ય રાજા સાહિત્યમાં ભારતનાં રાજાઓ, નાયકો, દેવતાઓ વિશે અને કોઈપણ વધારાની માહિતી વિના શ્રીલંકાના બૌદ્ધ ગ્રંથોમાં છે. તેમ છતાં, પ્રિન્સેપને આ તારણ પર લઈ

Publishing URL: <https://www.researchreviewonline.com/issues/volume-9-issue-112-august-2022/RRJ938852>

ગયા કે દેવનામપીયા પિયાદાસી એ જ અશોક રાજા હતા.તેમણે ઈ.સ ૧૩૭૩માં તેમના તારણો પ્રકાશિત કર્યા,જેણે જુલ્મી-શાંતિ પામનાર શાંતિવાદીના અસાધારણ ખાતામાં રસ દાખવ્યો. જેની પ્રતિષ્ઠા તેના મહાન નામ “ધ ગ્રેટ” માં પ્રતિબિંબિત થઈ.

શિલાલેખોની સામગ્રીમાં અનેક ઐતિહાસિક ચર્ચાઓનો આધાર સમાયો છે.દાખલા તરીકે અહિંસા પરના અશોકના ખાસ કરીને તેમના શાંતિવાદી યુદ્ધ વિરોધી વલણને કેટલાક વિદ્વાનો દ્વારા મૌર્ય સામ્રાજ્યની સૈન્યની નબળાઈના કારણ તરીકે દર્શાવવામાં આવ્યા છે. અશોકના ધમ્મને એક વિચારધારા તરીકે જોવામાં આવે છે. જેણે વિશાળ અને વૈવિધ્યસભર મૌર્ય સામ્રાજ્યને એકસાથે કરવાનો પ્રયાસ કર્યો હતો

: સંદર્ભ ગ્રંથ :

1. ડૉ.હરિપ્રસાદ ગંગાશંકર શાસ્ત્રી, “ગુજરાતનો પ્રાચીન ઇતિહાસ”યુનીવર્સિટી ગ્રંથનિર્માણ બોર્ડ,
2. “મહાવંશ”,સિલોન સરકાર,૧૯૧૨
3. સુરેશ કે શર્મા અને ઉષા શર્મા, “ભારતનું સાંસ્કૃતિક અને ધાર્મિક હેરિટેજ” મિત્તલ પબ્લિકેશન્સ,
4. આર કે મુકરજી, “મોરચન એમ્પાયર” ૧૯૫૭
5. આર.મુકરજી, “ચંદ્રગુપ્ત મૌર્ય ભારતના બાદશાહનું આર્કાઇવ” ૧૯૮૮,